

(*) *Vetus Martyris epitaphium*

ACAPENIBENEMERENTIQVAE VIXIT ANNOS PLVS MINVS

XXVI · O · FECITCVM MARIIO ANN-IIII DPOSITA

IN PACE XVII KALS EPT · FL · STILICONEVCCONSS

STEPH · ANTONII MORCELLI

AGAPEA

MIXAHΛEIA

ET

TESSERAE PASCHALES

BONONIAE

EX OFFICINA NOBILIANA

A. M · DCCC · XXII +

PERMISSU PRAESIDUM

LEGENTI

PROSPERA · OMNIA

ALOISIO AMÁT
ANTISTITI URBANO
PROLEGATO PROVINCIAE BONONIENSIS

ANNESIUS NOBILIUS
TYPOGRAPHUS

Quum constituerim, Antistes amplissime, Steph. Antonii Morcelli Agapea, Michaëlia, et Tesseras Paschales meis typis excudere, consilium quoque cepi illa Tibi offerendi, ut singularis meae erga Te observantiae testimonium

aliquod publice exstaret. Atque ut de eo cogitarem, fecerunt in primis et auctoris, cujus opera sum editurus, celebritas, et opera ipsa per se elegantiae, ut Morcelli omnia, suavitatisque plenissima, et digna profecto, quibus a tui nominis dignitate splendor accedat. Haec verò si, quaè tua est benignitas, libenti animo exceperis, consilium hoc meum et litteratis hominibus haud improbatum iri confido, quorum potissimum postulationibus ferme impulsus, haec eadem evulgare decrevi. Quod ut mihi concedas tanto studio abs te peto, ut majori non possim. Vale.

AGAPEA

SIVE

DIES FESTI

AGAPES MARTYRIS

APVD CLARENSES.

ANTISTITI RELIGIOSISSIMO

GABRIO MARIAE NAVAE

PONTIFICI

MAGNAE ECCLESIAE BRIXIANAE

PAULLUS BEDOSCHUS

CURIO CANONICUS

Quae in lucem edimus Agapea, tuo dicata sunt nomini, tuae oblata dignitati; tantillus quidem liber est, sed multis non exiguis pretiosior videri possit. Hunc Morcellus cultor omnigenae eruditionis, et latini pater eloquii, quem tu merito

plurimi facis, libens exaravit, meumque esse humanissime voluit. Is ubi in jus meum devenit, statim honori, et meritis tuis dicandum non dubitavi. In hoc Agapes Martyris Patronae nostrae monumenta quaedam, atque quanto etiam ipsa a Clarensibus in pretio ob beneficentiam ejus habeatur, facile cognosces. Ceterum quia impar ego commemorandis virtutibus, quae animum tuum exornant, munusculum hoc tantummodo tibi habeto quasi pignus obsequii mei, quod utique perpetuum fore spondeo.

AVE · AGAPE · MARTYR · ☧

SALVS . POPVLI . CLARENSIS

Tibi quidquid hoc libelli est et qualecumque, Tibi, inquam, clientium tuorum nomine, Patrona optima, dicatum volo, qui prior illustrem hospitam domi habui: eo autem consilio, uti sit monumentum indulgentiae erga nos tuae, et amoris erga te nostri, quam pio utique studio concordes et colinus et colemus, extare enim memoriam par erat, qua voluntatis tuae significatione ad nos ipsa advenisses, ante propitia quam incola, ante fautrix quam civis. nec minus intererat, manare ad posteros, quo te primum honore susceperimus, et qua jam te reverentia observemus. utraque nimirum ad dignitatem tuam pertinent, ut norint omnes, quanta ipsa sis, et quanto in pretio habearis.

Tu vero perge, ut coepisti, indigentibus opem ferre, solari afflictos, subvenire aegris, mortem depellere, emendare mores, fovere concordiam, amplificare patriam, pudorem civium et sanctimoniam augere, de omnibus denique libenter, ut soles, benemereri. nos te, quantum fas erit, omnibus officiis prosequemur, atque in oculis ferentes per-

petua caritate celebrabimus: reddituri gratias quam maximas, quando nos religionis pietate defunctos et omnibus laetitiis laetos ad Caelestium concilium coetumque deduces.

Exigua haec parvi quamquam sunt dona libelli,
  Magna Agape, atque impar copia promeritis;
Quae tamen hic fatur de te benefacta, nepotem
  Vsque unus doceat cuncta alium atque alium.

AGAPEA

SIVE

DIES FESTI

AGAPES MARTYRIS

APVD CLARENSES

PROOEMIVM

Quae Mabillonius olim, vir pietate idem et eruditione magnus, alieno primum nomine, deinde suo vulgavit, ut religiosum quemdam cultum notaret reprehenderetque, quo interdum ignoti Martyres prae insignibus clarissimisque honorarentur, (1) ea, opinor, contra nos valere non debent, qui Agapen nostram non uno titulo illustrem et vetustatis testimoniis ac celebritate famae commendatam ad nos pervenisse gloriemur. primum enim sacrum ejus Corpus, quod Pii VI. Pont. max. immortale munus fuit, sic Roma accepimus, ut nomen quoque ipsius cum integra tumuli Inscriptione teneamus, ex eaque tempus ac diem mortis ejus ac vitae item et matrimonii ejus annos didicerimus. (2) deinde hoc quoque compertum habemus, tunc sepulcro Martyris phialam sanguinis ejus appositam esse, quum Anastasius Pont.

---

(1) *V. Dissert. Mabill. ad ven. p.* 557.

(2) *V. Comm. in Epitaph. S. M. Agapes.*

max. tranquillis jam rebus Ecclesiae praeerat, et sacrum Callisti Coemeterium in honore habebatur. (3) favent praeterea quae accessere miracula, ab ipso die coepta, quo Romae in aede Mariana ad forum Trajani Corpus Martyris expositum est confluentibus ad visendum Quiritibus, ct quae apud nos quoque iterata constat. (4)

Quantum vero ad Martyris dignitatem et gloriam valere debet, quod demum a Pio VII. Pont. max. Ecclesiae nostrae datum sit, ut bis quotannis honori Martyris sacri faciendi jus esset? (5) unde populo huic nostro et patrocinii caelestis spes adfulsit major, ct colendae Martyris studium adcrevit. quod si factum etiam vidimus, ut nomen ejus infantibus parentes libentissime imponerent, quemadmodum apud Sarmatas contigisse accepimus, (6) postquam ad eos Corpus Floriani Martyris delatum esset, eo nostri religiosius usurpare potuerunt, non modo quod nomen idem aliis quoque Martyribus commune fuit, (7) sed etiam, quod Christianam caritatem designct, quam saepe Paullus Apostolus in ore habuit: quod quidem nomen in recto casu *Agape*, in obliquò *Agapes* fuit; quamquam sequiori aevo *Agapes* usurpatum invenies in recto, in obliquo autem *Agapenis* aut *Agapetis*, unde *Agapetilla* est, uti leges apud Marangonium: (8)

---

(3) *V.* l'Omel. detta nella Traslaz. p. 11. 12.

(4) *V. quae infra narrantur.*

(5) *ex Rescripto anni* M · DCCC ·

(6) *V. Baron. an.* 1184. *in fine.*

(7) *V. Martyrol. Florentini etc.*

(8) *in opere* delle cose gentilesche ec. p. 315. *et Lupium in Epit. Severae M. p.* 157.

(XIII)

AVR · AGAPETILLA
ANCILLA · DEI · QVE
DORMIT · IN · PACE
VIXIT · ANNIS · XXI
MENSES · III · DIES · IIII ·
PATER · FECIT

at nos *Agapen* veteri more vocitamus, Grammaticos sequuti, non plebem Latinam, quae litteris senescentibus multa hujusmodi nomina vitiavit atque corrupit. (9)

Iam vero his animadversis, nemo jure miretur, si Nolanum Paullinum imitati, qui Felicem illum suum ob cruciatus jampridem pro Christo toleratos Martyribus adnumeratum, non solum molitione operum et cultu eximio, sed annuis etiam laudibus carminibusque exornavit, Agapen ipsi nostram studio aliquo et commemoratione prosequamur. atque illud etiam facile ab omnibus concedetur, ut qui de ejus festis diebus acturi simus, quos hic quotannis celebramus, historiam antea receptae Martyris delibemus, unde prima ejus sollemnia apud nos exordium duxerunt.

Vetus Hypogeum Basilicae nostrae satis magnum et amplum, quod Majores neglexerant, impedimentis demum rejectis et squalore deterso, jam ab anno M · DCC · LXXXXII · religioni et pietati civium patebat, V · idus Novembres rite expiatum, quemadmodum Inscriptio declarat, quae imminet Australi portae:

---

(9) *V. Lupium ibidem.*

DEO · IESV · SERVATORI · GENERIS · HVMANI
CLARENSES
SIGNO · EIVS · EX · AEDE · MARIANA · TRANSLATO
HYPOGEVM · NOVO · CVLTV · EXORNATVM
V · IDVS · NOV · ANNO · M · DCC · LXXXXII ·
DEDICAVERVNT

ibidem vero quum altare exstrueretur, Praepositus Ecclesiae nostrae de sacro corpore Martyris alicujus ab urbe impetrando primitus cogitarat, ejusque rei caussa aptum sub altari locum arcae recipiendae parandum curaverat, magno operis totius adjutore Francisco Andreio Canonico, quem et Hypogeo praefecerat, viro excellentis ingenii consiliique, cui maxime tribuendum est, quidquid in hoc sacrario ab ipso initio comptum perfectumque probatur. (10)

Exinde autem Praepositus litteris Romam ad amicos duos missis rogare eos atque obsecrare coepit, ut alter, (11) quem Pio VI· P· M· acceptum norat, donum ab eo pulcherrimum, Martyris nempe Corpus postularet impetraretque: alter vero, (12) si res bene succederet, ipsum Corpus a

---

(10) *Amisimus virum hunc pientissimum et de patria optime meritum* VIII · *Kal* · *Octobres an* · M · DCCC · V · *cujus loco succrescit Andreas fratris ejus filius, exemplo idem et doctrina ac laboribus Ecclesiae nostrae jamdiu perutilis.*

(11) *is fuit Vincentius Bolgenus, Theologus aetatis suae praestantissimus, a consiliis V. E. Praefecti criminibus expiandis, scriptorque operum plurimorum.*

(12) *is vero Philippus est Salvatorius Theologus idem et*

probo artifice, ut mos est, pro dignitate vestiri juberet, idque ad nos in designata arca rite clausum transmitteret. rem uterque gessit egregie; nam et Pontifex maximus, qua erat humanitate, benigne supplicanti obsequutus, quod unum tunc in sacrario ejus servabatur Martyris Corpus, id est Agapes, nobis donari jussit: et arca illico affabre constructa, sacrumque in ea Corpus compositum est, praeclaro matronae ornatu indutum, quale nunc sub altari spectamus. itaque beneficii, quod Pius nobis non modo impertivit, sed aliis etiam beneficiis cumulavit, memoriam in Hypogeo consecrari posterisque relinqui oportebat, quam non procul ab altari ad laevam leges:

V · EID · SEPT · AN · M · DCC · LXXXXV ·
INDVLGENTIA · PII · VI · PONT · MAX ·
CVIVS · AVCTORITATE
SANCTVM · MARTYRIS · CORPVS · OBVENERAT
DATVM · QVOQVE · CLARENSIBVS
ADTRIBVTVMQVE · EST
VTI · XVII · KAL · SEPT · QVO · DIE · AGAPE · BEATISSIMA
POST · AGONEM · SVVM · ROMAE · QVIEVIT
SOLLEMNIA · QVOTANNIS
HONORI · EIVS · RITE · INSTAVRENTVR
VTIQVE · EODEM · DIE · QVOTQVOT · POENITENTIA · EXPIATI
SEPVLCRVM · CAELESTIS · PATRONAE · ADIERINT
ET · SANCTA · DE · ALTARI · LIBARINT
ADMISSORVM · POENA · OMNI · POST · SVPPLICATIONEM
ABSOLVTI · DISCEDANT

Historicus egregius, qui nunc in Sicilia inter veteres sodales degit. porro ambo ad Societatem Jesu pertinent.

At quae modo commemoravimus, diligenter peractis, Episcopus Porphyriensium, qui tunc a sacris erat Domus Pontificalis, omnia ex auctoritate recognovit, atque exempto sanctae Agapes Dente, quem separatim in thecam argenteam inclusit ad eorum solatium, qui hic supplicantes exosculari vellent, omnia item anulo suo obsignavit, litterisque publicis testatus est, tantum illum thesaurum ex Callisti Coemeterio prodiisse, atque ad nos esse transmissum. nec multo post arca cum lapide sepulcrali in capsam ingentem conclusa est, essedumque inventum, quo ad nos longo per Apenninum itinere, ac deinde ab Ancone per mare usque ad Padi ostia, demum per Padum ipsum Ferraria tenus deveheretur. inde secum Navicularii Pontevicenses per Ollium traducere debebant: qui tamen recusarunt, veriti nimirum, ne sacra illa arca, quam Roma integram intactamque adlatam eo usque videbant, incuria ipsorum aut periculo aliquo detrimentum faceret.

Ergo hinc Andreius Canonicus Ferrariam ipsam sibi cum delectis viris properandum existimavit, ut venerabile illud divinae liberalitatis pignus, tamdiu ab omnibus exoptatum, ad nos quamprimum ipse perferret. pridie nonas Ianuar. anni M · DCC · LXXXXVI · profectus negotium strenue confecit, et sacro Corpore per Padum Mantuam deducto, inde nuncios misit, propediem se adfuturum. hic vero re apud omnes pervulgata, quum omnia parata essent, templumque maximum omni cultu ornatuque niteret; supplicatio statim in triduum indicta est, quae caepit XVI · Kal · Februarias. postridie sub occasum solis in via Brixiana currus apparuit sericis aulaeis insignis, quo Hospitae sanctissimae illustres exsuviae advehebantur in triumphi morem, multis hinc inde plaudentibus, et Agapen numerose inclamantibus, Agapen mo-

dulate canentibus. nam pueri in primis ad plura milliaria obviam processerant, vexillum quisque suum gestantes, ut Apagen primi salutarent. quo spectant Hendecasyllabi, quos hic juvat adscribi:

Ite jam, pueri, obviam: Patrona
Caelestis venit ipsa ab urbe Roma,
Clarensisque Agape futura gentis
Spes ingens, columenque civitatis.
Iam vexilla, agite, obviam explicate:
Vos primum Domina appetit videre
Bonos, innocuos, pios, pusillos,
Ipsa quos avet educare caelo,
Rectis moribus et pudore dignos.
Currum ne adspicitis novum, rubentem?
Sancta adest Agape: invocate sanctam,
Nulla vox sileat: venit magistra
Virtutis, venit optima educatrix,
Quae totam regat ut parens juventam.
Grandaevos meminisse vos juvabit,
Pacem quod Dominae advenae precati
Cohors dixeritis prior salutem.

Currus autem ad aedes Praepositi constitit, qui tantam Hospitam venerabundus in domum suam recepit, et in aula locavit, arca mensae illustri imposita, supra quam infulae purpureae ab alto pendebant, et cereis ante eam accensis, qui in noctem collucerent. interea quum aera de turri reboantia populum admonuissent, civibus undique ad visendam Martyrem confluentibus patuit accessus, eoque frequentes postero quoque die semel multi atque iterum advenere.

Die eodem sub noctem Brixia adfuit Ioannes Nanius Epi-

scopus, quem Praepositus hospitio accepit. (13) is porro, quum jam populus expleta desiderii sui expectatione defluxisset, in aulam ipse quoque descendit, ut arcae signa recognosceret: quae ubi omnia integra et intacta deprehendit, Martyrem flexis genibus supplicans invocavit, uti populo Clarensi et sibi propitia foret. tum jejunium ut perendie esset, indixit. die autem XIIII · Kal · Ian · postquam ad vesperum Clerus omnis ad eum convenisset, ac preces idem sollemnes incohasset, arca clausa est, pompa instituta, ac per Praepositum Patresque Canonicos fulcro supposito, ad aedem Rochianam in suburbium delata est, Episcopo prosequente et populo frequentissimo comitante, quum viae jam lucernarum multitudine collucerent. illic detecta rursum arca est, et Pervigilium ita coepit iu crastinum, ut hora quidem prima Vespertini psalmi Episcopo praeeunte decantati sint: tum Matutinos Clerus universus prosequutus sit. reliquum noctis spatium vigilarunt sodales Albati, et qui his successere Atrati, demum Russati, donec illucesceret, eaque aedes perpetuo cantu personavit. quarum vigiliarum memoria ibidem postea saxo consignata est:

XIIII · KAL · FEBR ·
AN · M · DCC · LXXXXVI ·
HEIC · OB · TRANSLATIONEM
BEATISSIMAE · AGAPES
PERVIGILIVM · ACTVM · EST

---

(13) *decessit vir hic summus* X · *Kal* · *Novembres an.* M · DCCC · III · *multis clarus virtutibus, constantia in primis, qua res adversas magno animo pertulit.*

ab aurora ingens populi multitudo undique adfluxit, quae usque ad horam Translationis supplicationem illam fecit celebratiorem. tot inter adfuit et muliercula ex agro, quae domi infantem filium coecutientem ex febri modo reliquerat. haec vero quum magnum animo dolorem coepisset, puerum ibi sanctae Martyri enixe commendavit: mox domum reversa eum incolumem reperit. itaque facti hujus caussa votum in hypogeo prostat.

MARTYRI · SANCTAE · SALVTIFERAE
AGAPE · ADVENAE
SACRVM
EX · VOTO

ZANE · PVER · QVALE · ADMISTI · NEC · BIMVLE · CRIMEN
FEBRIS · VTRVMQVE · TIBI · LVMEN · VT · ERIPERET
NIL · EGO · ET · INSONTES · NIL · PECCAVERE · PARENTES
QVAESITVM · AT · SANCTAE · SIC · DECVS · EST · AGAPE
NAMQVE · SVBVRBANA · MATER · DVM · SVPPLICAT · AEDE
ILLA · MEIS · TENEBRAS · DISPVLIT · EX · OCVLIS

Hactenus ea, quae nosse intererat, quicumque narrationem hanc nostram lecturi sint, quam de Agapeis sive de Festis sanctissimae Martyris instituturi sumus

CAPUT I.

DE FESTO TRANSLATIONIS

1. Dies xII · Kal · Febr · qui jamdiu a nobis anniversaria memoria et communi studio quotannis colitur, primum celebratus est anno M · DCC · LXXXXVI · initio ejus a vespero diei praecedentis ducto: hora enim tertia post meridiem incohata Translatio est sacri Corporis ab aede Rochiana in Basilicam: et pompa hoc ordine instituta processit. primi procerum argenteis scipionibus subnixi tanquam Designatores praeibant, qui incessum statumque moderarentur: pone quos Magistri doctrinae Christianae tradendae gradiebantur cum insignibus suis, et cereum quisque accensum praeferebat. eodem modo succedebant Sodales Russati, hosque Atrati consequebantur, Albati demum primum agmen claudebant. proximi jam sub Phonasco ibant tibicines omnis generis, quorum concentu omnium aures mulcebantur, nisi quod fragor identidem audiebatur tympanorum. magna subinde apparuit caterva puerorum, qui Caelestium habitu incedebant, specie atque ipso amictu oculos spectantium capientes. inde illa, quorumdam facete dicta,

Num claro aligerûm cohors Olympo
Isthaec, quae patulis refulget alis,
Et Ostro nitet, insitaque gemma,
Huc nisu celeri advolavit ad nos?
Nae venere citi, Advenae libenter
Plaudentes Agape: hospitemque gaudent
Nobis perpetuam fore atque civem.
Nam norunt sociam polo receptam
Caelestes Agapen, amantque cuncti,

Ex quo sidereas adivit arces,
Parto et pulcrior adstitit triumpho.

Enimvero progressi protinus sub labaro viri religiosissimi Franciscales Patres, tum Clerus universus, Canonici nempe Mariales et Collegium Faustinianum, ingensque numerus Sacerdotum advenarum, quem Archipresbyteri etiam e vicinia quatuordecim auxere. post hos Diaconi demum se obtulere rubras induti Dalmaticas, et odoratas faces praeferentes: ministri item octo sollemnibus penulis amplissimisque spectabiles. ipsum vero sanctae Martyris Corpus inter ardentes faces sub ingenti tentorio auratisque velis insigni efferebatur, Praeposito senioribusque Canonicis succollantibus, quos sequebatur Episcopus, particulam e Reliquiis Martyris in theca argentea praegrandi portans, ministris duobus latera tegentibus. (1) postremi Magistratus erant et Decuriones, turma quoque Equitum Venetorum et plebs universa.

II. Viam autem ab aede Rochiana ad Basilicam cives incolaeque proximi certatim ornarant totam, niveisque velis protexerant; milites longo ordine utrinque spectatores cohibebant: tormentorum bellicorum tonitru ab arce audiebatur frequens, aeraque turrium pulsata undique reboabant. post horam ventum est ad Basilicam, quo maturius matronae convenerant, et longa serie bipartito perstabant, faces accensas gestantes, ut tantam Hospitem laetae susciperent, sibique et domui suae propitiam haberent. in medio autem templo stetit paullisper arca, dum vetera Martyrum Lipsana,

(1) *hi fuere Iosephus Bellonius Archipresbyter templi maximi Brixiani, et Angelus Faglia Comes, Abbas Pontevicensis, qui Ecclesiae nostrae perdiu Praepositus fuerat.*

quae in altari ad laevam ingredientium quiescunt, ex improviso detegerentur, et Agapen advenam quodammodo salutarent. subinde usque ad aream templi supremam ultra altare maximum sublata est, ac supra subselliarium sublimi loco proposita, ubi aedicula exstructa fuerat auro argentoque fulgens, et faces circum plurimae collucebant: quo utique spectaculo nihil jucundius populo universo esse potuit. matronae vero post supplicationem, quos secum ipsae adtulerant cereos, honori Martyris donum dedere. at post haec Episcopus, oblato de more thymiamate, vespertinos psalmos de throno suo incohavit, quos lectissimi musicorum miro concentu decantavere, populo ad occasum solis adstante.

III. Postero die, qui Feria quinta fuit, clara item tempestate, ut posses dicere, cum populi vultu diem convenisse, vix valvae templi apertae fuerant, quum frequentissima praeter municipes ex omni pago plebs adesse visa, multaque pietatis publicae indicia apparuere. in primis ad Sacerdotum tribunalia, qui non anteverterant, plerique accessere, ut labes animi rite expiarent: ceteri, dum sacra fierent, flexis genibus Deo supplicabant, nec ante quisquam discedebat, quam opem Martyris enixe implorasset, uti se suasque res caelesti patrocinio tueretur. a solis ortu adfuit Episcopus, ut ipse quoque sacrum ad altare maximum faceret. jamque Sodalitates in templum venerant sanctae Synaxeos caussa: ubi sodales ante mensas bifariam in longum productas, quantum Basilica porrigitur, summa religione procubuerant, divinum donum expectantes: quos Episcopus de ipso sacrificio omnes manu sua pavit: miuistris ejus subinde singulos nomismate sacro donantibus, in quo Martyris effigies eminebat. reliqui e populo in cella Eucharistica Synaxin peregere, perpetuo ultra meridiem accessu, indulgentia enim Pii VI. datum cui-

que noverant, ut eo pacto, admissorum poena omni deleta, domum exhilarati redirent.

IIII. Interea sacrum sollemne incohatum est Episcopo adstante, magnusque musicorum concentus et fidium, tibiarum, tympanorum concors sonus populum tenuit. sed prolato Evangelio silentium factum, Praepositusque e pegmate concionem adloquutus est ea oratione, quam deinde Andreius Canonicus edendam curavit. (2) sacro demum absoluto, haud tamen templum vel a meridie supplicantibus caruit; qui Martyrem sedulo contemplantes mirifice ad pietatem excitabantur. at Episcopo sociisque in Praepositi domum ad prandium regressis, duodecim e grege egenorum oblati sunt, qui jam mensae accumbentes laute epulabantur, primoribus Procerum ministrantibus in aula ipsa, in qua Corpus Martyris requieverat: uti ne, ubi Agape fuerat, Agape Christiana deesset. (3) quam in rem epigramma conditum est hujusmodi;

Prima ubi te votis, Agape, suscepit ovantem
  Caelesti dives pignore facta Domus,
Bissem plebe ad mensam de paupere laute
  Accepti heic hilares accubuere senes.
Quippe tuum admonuit nomen nos Hospitis, haud fas
  Posthabita hunc Agape praeteriisse diem.

Hora vero secunda post meridiem Clerus omnis praeeunte Episcopo ad psalmos vespertinos rediit in Basilicam: quos musicorum chorus multiplici varietate cecinit. sollemnibus demum precibus persolutis, Episcopus tantae celebritatis laetitiam gaudiumque praeseferens, quum Clero populoque

(2) *Brixiae eodem anno.*

(3) *V. Murat. in anecd. Graec. Disquis.* II. *de Agapis sublatis.*

bene precatus esset, Brixiam versus discessit, Praepositumque vice sua fungi jussit. enimvero quum jam advesperasceret, arca Martyris demissa, rursum instituta pompa est, ut ad paratam sedem sepulcrumque deduceretur. idem autem fuit pompae ordo, qui pridie fuerat, nisi quod arcam quatuor Canonici portabant, Praepositus cum ministris sequebatur. itum est a porta Basilicae dextrorsum, inde in viam latam, ac in Hypogeum tandem descensum est, ubi omnia floribus ac luminibus renidebant. quum ad altare pervenisset arca, in latus ejus sinistrum deflexa, sub ipsum denique, animis omnium interea suspensis, introducta est, et ostium clausum. quibus peractis gratiae sollemni ritu Deo actae, laetitiaeque publicae signa ex arce prodita atque turri maxima. plerique vero e populo non ante digressi, quam parvulam Martyris thecam osculati essent. ipsius porro Translationis historiam paucis designat Inscriptio ad dexteram altaris insculpta, cui et vetus Martyris epitaphium subjectum est.

XII · KAL · FEBR · AN · M · DCC · LXXXXVI
RELIQVIAE · D · N · AGAPES
QVAE · ROMA · RECEPTAE
POMPA · PRIDEM · EX · AEDE · ROCHIANA
IN · TEMPLVM · MAXIMVM · DVCTA
IOANNE · NANIO · PONTIFICE · N · PROSEQVENTE
ET · PRAEPOSITO · PATRIBVSQ · CANONICIS · SVCCOLLANTIBVS
RITE · TRANSLATAE · FVERANT
ACTIS · IN · VESPERAM · SOLLEMNIBVS · SVB · ALTARI · CONDITAE · SVNT
LAPIS · IPSE · CVM · INSCRIPTIONE
QVI · LOCVLVM · MARTYRIS · IN · HYPOGEO · CALLISTI · PROTEXERAT
MVRO · INFRA · INCLVSVS · EST (*)

v. Biduo sequenti instauratum in Hypogeo festum, multis mortalibus e vicinia conveuientibus, ut opem sanctae Agapes implorarent. Sacerdotes quoque submissi, nec domestici solum, sed etiam externi, qui ea de caussa supra Martyris sepulcrum utroque die sacrificium facerent. uec vanae preces aut irrita ea vota fuere. mutata uimirum voluntate ad bonam frugem rediere non pauci: tum, quod orator pridie sperare se dixerat, patrocinio ab Agape Civitatis uostrae suscepto, nonnulli etiam, qui trausversum libidine acti, sociam tori uulla lege sibi copularaut, seque legitimos conjuges simulaverant, probra sua detestati sunt, et ex auctoritate Ecclesiae uuptias sceleris societate conjunctas matrimonii dignitate sacraveruut. atque hos quidem conjuges novos cives ignoravere: sed factum versibus etiam testatum accepimus.

Quos dudum nullo conjuuctos foedere turpem
  Impulerat vitam vivere coecus amor:
Adveniens Agape iucrepuit, sauctumque pudorem
  Largita, ex voto praebuit auxilium;
Nam scelere abluto veuere ad sancta, deditque
  Dius Amor casto vivere conjugio.

Fausta item quaedam atque mirifica proxime accessere, quae vim Martyris favoremque portenderent. uam et alii quidam priorum exempla sequuti animos ad relligionem pietatemque revocarunt, qui antea vitiis irretiti ad interitum abripiebantur. id uempe Ode designat, quam subjicimus.

Ad nos quae pede dextero
  Sanatum virûm vulnera sontium
Advenit, bona ceu parens,
  Cives dulcisonis plaudere vocibus
Quid cessant? Agape inclita

Romana est Agape, quae potis invido
Servare abs Erebo, malas
Nil Orci metuens insidias trucis.
Ipsa est, quae populi ciet
Plorantis lacrimas, sensaque dat pia,
Queis iras bene Numinis
Vel sero sapiens molliat asperas.
Totum muneris hoc sui est,
Quod livor procul his finibus exsulat,
Infaustique cupidines,
Et quidquid Stygiis e tenebris subit:
Vel quod justitiae soror
Incorrupta fides grataque veritas
Fausto jam pede redditae
Nostras praesidio tegi amant domos.

Quid, quod Guiditiolis, ubi sacrum Agapes Corpus, quum Mantua Brixiam deferretur, nocte constiterat, litterae postea ad nos adlatae sunt, in quibus vir summus (4) Archipresbyter testabatur, ibidem nequam hominem ductorem ordinum, quum ex gravi morbo in cubiculo eodem decumberet, in quo sancta Agape locata fuerat, piissimis viris hospitibus pro eo Martyrem toto animo implorantibus, repente anteactae vitae pertaesum mutasse consilium, erroresque veteres multis cum lacrimis detestatum, poposcisse Ecclesiae pacem, nec multo post tranquilla morte animam exhalasse. qua de re haec tum scripta meminimus.

---

(4) *is est Fortun. Antonius Forestus, pietate et doctrina insignis, cujus litterae in Hypogei tabulario adservantur, scriptae anno* M · DCCC · I ·

Magna ad Clarenses Agape quum tenderet hospes,
  Heic stetit, heic diae praemia liquit opis.
Namque ibi quum subita deprensus morte jaceret
  Celta amens, spreta relligione ferox;
Virtutem hospitii sensit, vitamque perosus
  Antiquam, sacris redditur obsequiis:
Nempe illi praesens Agape cor protinus auxit
  Exorata, animum restituitque Deo.

VI. Atque haec quidem beneficia Martyris erga nos maxima et pulcherrima fuere, quamquam penitus abdita in animis singulorum, nec sub oculis posita. haec tamen multis aliis, quae aperta cuique atque perspicua acciderunt, saepe cumulavit atque auxit. primum enim aegris solatia non defuere, quicumque auxilium ejus petierunt. votum sanatae puellae legitur in Hypogeo hujusmodi.

MARTYRI · SANCTAE · SALVTIFERAE
AGAPE · INCOLAE
SACRVM
EX · VOTO
VICVS · VBI · IN · LAEVVM · DECLINAT · PROXIMVS · AVSTRVM
  QVAEREBAT · MEDICAS · AEGRA · PVELLA · MANVS
ANNA · OLLI · NOMEN · MISERE · CVI · TRISTE · TVENTI
  SQVALOR · VBIQVE · ADERAT · FLAVVS · VBIQVE · COLOR
IMPLORATA · AGAPE · VOTA · AVDIIT · HEICQVE · VIDENDI
  REDDITA · VIS · SVBITO · EST · PARTA · SALVS · REDVCI

Votivae insuper tabellae satis declarant, quam saepe Martyr sancta poscenti opem adfuerit. id apprime ex hendecasyllabis subjectis edisces.

Exorata Agape quid alma possit,
O cives quot adestis hospitesve,

Suspensis paries vel hic tabellis
Monstrabit, titulique condocebunt.
Abjecto en modo scipione claudus
Discessit saliens: puer recepto
Risit lumine laetus. ad parentes
Mox alter scabie exilit relicta.
Hic liber capitis dolore gaudet,
Angores animi ille deposivit.
Insanos pepulit puella amores,
Vafri edocta dolum malum institoris.
At matrona virum beata frugi
Recepit, sterilisque sponsa prolem.
Qui perget precibus rogare sanctis
Haud unquam periisse vota noscet.

VII. Ecquis igitur mirari jure possit, summum jam esse Clarensium studium erga Martyrem, quae tam faustis ominibus ad nos venerit, et tanto eadem prodigiorum apparatu de omnibus benemereri non desinat? propterea ipse Translationis ejus dies festus, qui primum magnam omnibus laetitiam adtulerit, ita quotannis celebratur, ut ante eum diem per triduum, ad laudes ejus debitosque honores conveniamus, Hypogeo quaquaversum collucente, sed altari potissimum atque sepulcro, quae omni ornamento exculta resplendent. donaria etiam per eos dies prostant, de quibus carmen exaratum est, quod subjicimus.

Tres tibi pulcro, Agape, suspendimus ordine lychnos,
  Quisque tibi ut triplici fulgeat igne sacer:
Qui medius splendet, partam olim sanguine palmam
  Indicat, et meritum Martyris obsequium.
Alter at adventum memorat faustumque triumphum,
  Advena quum nostro es sera recepta solo.

Tertius optatae testis quod reddita sedi
Incola nos prece, nos auxilioque juvas.

Factum quoque est pietate multorum et beneficentia suffragante, ut de Hypogeo in ipsa fronte ornando cogitaretur, quae jamdiu Agapen refert Deo pro nobis supplicantem: (5) cui subscriptum est:

GAVDE · O · CLARIVM · EXORANTE · AGAPE · TE · PROTEGIT · DEVS

Subinde consilium etiam captum de aditu a via publica altero aperiendo, qui jam auris salubribus et populo patet percommode. versus autem inscripti sunt duo:

Impius hinc procul esto: Pii succedite: sacrum
Hac iter est Agapes Martyris ad tumulum.

Intus in Hypogeo extremo contra altare subselliarium eminet, quo se Clerus conferre solet ad sollemnes psalmos, organumque adstructum est, ne deesset quod cantus numerosque moderaretur. sepulcrum autem Martyris, quod sub altaris marmorei mensa porrectum spectatur, habet ad latera exterius urnulas ex aere binas inauratas cum titulo,

AVE · AGAPE · MARTYR ·
SALVS · POPVLI · CLARENSIS

At in proximo totius Cellae interioris novo cultu aucta dignitas est, camera ejus opere plastico variata, pilisque peregrinorum marmorum specie perfusis: quae vir optimus Paullus Bedoschus Canonicus, qui nunc Hypogei praefectura splendide fungitur, diligentissime perficienda curavit. tum sub idem ferme tempus eodem auctore septum quoque marmoreum additum videmus, quo tria inter pilas latera ele-

---

(5) *opus est praeclarum Iosephi Teosae nostratis.*

gantissime clauduntur, aptusque ad supplicandum locus accedentibus exhibetur. uec minus sperandum est fore in posterum, ut major etiam sanctae Agape honor tanti Praefecti studio habeatur, et loco ipsi fama, celebritas, reverentia adcrescat.

CAPVT II.

DE FESTO DEPOSITIONIS

1. Diem Depositionis eum appellabant majores nostri, quo mortuum in sepulcro condidissent. fuit autem sanctae Martyris Agapes Depositio XVII. Kal. Septembres, qui nobis utique sacer semperque honoratus futurus est. norunt hunc et finitimi populi, qui eodem die Martyrem veneratum adveniunt, norunt et longinqui, apud quos virtus ejus et beneficentia celebratur. quanto magis noster in eam animus pristinus perennitatem habere debet, quibus ipsa praestanti in nos liberalitate ac prope quotidianis beneficiis devincta est? quanta vero laetitiae pietatisque significatione instituta jamdiu sollemnia adhuc serventur, Ode satis declarat, quam hic leges.

Dum clara prodit nomine lux tuo,
Descende caelo, atque huc, Agape, veni
Optata jamdudum, novosque
Vna potis recreare cives.
Sic Thecla caros ad Cilicas super (1)
Venisse curru dicitur igneo

(1) *V. Basil. Seleuc. Lib.* II. *c.* 10.

Sublimis, et fulgente vultu
Per tenues volitasse nubes.

Iam pagus omnis cum bove, jam vacat
Per prata circum ludere amans pecus,
Festumque civis villicusque
Laetus agit reboante caelo.

Ast ara splendet pulcrior, et tibi
Ornata gratis fumat odoribus:
Lychnisque rursum laureatis
Et facibus radiata lucet.

An forte supplex te populus magis
Delectat? ultro te genibus minor,
Ceu natus ereptum parentem
Accipiet reducemve matrem.

Ad te supinas ipse feret manus,
Sperare certus quidquid opis petat:
Almam vocabit, nec severam
Te Domina metuet repulsam.

Ruris colonus sollicita prece
Te pronus ambit, te juvenum cohors,
Quicumque laudem se labore
Seu studiis meruisse gaudet.

Te novit altum qui bibit Abduam,
Ollique pernix te canit accola,
Mincique quotquot proximasque
Eridani coluere ripas.

Tu spem reducas mentibus anxiis,
Tu robur addas dura ferentibus:
Adsisque dives perroganti
Suppetias tribuisse plebi.

Serves futuris munera saeculis

Quae Roma misit, quaeque sacrum tibi
Claudit sepulcrum, ne potenti
Praesidio miseri carerent.
Serves tuorum sancta clientium
Patrona mores et sobolem et domos,
Auctura caelestes honores
Queis superas reserabis arces.

Huic diei supplicatio non praecedit, quia sollemnia subsequitur Mariae Virginis sideribus receptae, cujus honori in aede ejus proxima conventus magno pietatis studio per triduum agitur. sed pro triduo septem qui consequuntur dies a populo statis precibus quotidie dicatis ornantur, celebrantur. in ipso autem die festo, qui omnibus caeremoniis et omni cultu peragitur, Synaxis est confluentium, et poenae omnis remissio iis, qui rite expiati supplicatum accesserint. sacrum vero ab anno M · DCCC · I · nomine Agapes Martyris fit ex indulgentia, ut diximus, Pii VII · P · M · quod poëta versibus prosequutus est.

Quum supplex, Agape, tuam sacerdos
Ad aram faceret, (suprema namque
Nondum jura dabant) tuum ciere
Nomen haud poterat tuasque laudes.
At quae grandia mox loquuta fama est
De te, Romuleas tulitque ad aures;
Cui non grata forent? Senatus ipse
Augusto placide obsequutus ore,
Poscentes dedit invocare sanctam,
Bis festum celebrare, bis honore
Sollemni colere, ut tuo beati
Simus praesidio tuoque amore.

II. Iam sacra super sepulcrum Martyris quum ab aurora fiant ad meridiem, perpetua populi frequentia Hypogeum redundat; sed maxime quum sollemne sacrum decantatis ab omni Clero psalmis perfici coeperit. a meridie rursum ex ipsis agris adveniunt coloni Agapen suam visuri: nam sepulcrum Martyris patet ad occasum usque solis: redeunt urbani etiam vel voti compotes, ut gratias agant, vel opis indigentes, ut sibi propitiam demereantur. hospites quoque pictura admonet secus viam, festo apparatu insignis, item serici limbi fluitantes, ut in Hypogeum descendere velint: et habent etiam plerique imagines ex aere effictas, aut libellum, unde quisque gemini dies festi facile ediscat.

CAPUT III.

DE FESTIS CONCEPTIVIS

I. Primum quidem mense Maio, quum in Basilica nostra Lipsanorum sacrorum anniversaria sollemnia die Dominico altero celebrantur, eo die Corpus quoque sanctissimae Martyris revelari mos est. iterumque mense Iulio quum festum in Hypogeo peragitur Redemptoris divini, die scilicet Dominico tertio, a meridie sepulcrum patet: et utroque die Agapen usitatis supplicationibus honoramus. quidam etiam quotannis quas libet ferias sextas tres continentes pro studio suo dicare ei solent, easque peculiari obsequio venerantur, sacramentis ad animi expiationem rite susceptis.

II. Sed publico nomine quandoque dies ad supplicandum designatus est ob calamitatem aliquam ingruentem. id primo factum, quum Gallorum exercitus in Italiam infusus ad Ollium pervenisset: quod contigit VI· Kal· Iunias anno M· DCC· LXXXXVI· votum publice tum susceptum, de quo epigramma habes hujusmodi:

Italiam Gallus peteret dum turbidus armis,
Et nostras pauper quaereret exsuvias;
Ollius obstabat medius sine milite, pronum
Inque agros lato ponte patebat iter.
Suscipimus sero moesti sub vespere vota:
Mane, Agape, laeti reddimus ipsa tibi;
Nec mora, dextrorsum flectit se exercitus omnis,
Heic et tutus ager, tuta fuitque domus.

Quum vero bellum rursum anno M· DCCC· timeretur, iterum Martyri supplicatum est, et voto suscepto patrocinium imploratum.

Dum discordia perfidos tumultus
Bellum et classica nunciant sonora,
Hos inter fremitus gravesque motus
O nostros, Agape, tuere fines,
Huc quae Romulea volens ab urbe
Servatrix ades, incolaeque more
Iam civis studiosa, jam Patrona
Dici et esse libens amas clientum.
Pax si manserit heic, tuamque dextram
Hostis si metuet; sacro heic peracto
Laudes laeta cohors tuas canemus:
Latique auxilii tabella testis
Dicet hospitibusque posterisque
Tua rursum ope Clarium stetisse.

III. At multo frequentius pro aegrorum salute Clerus rogatus convenit ad sacrum sollemne, nec sine populi confluentis sollicitudine de civium suorum valetudine ex animo laborantis. compertum quippe est, benignam Martyrem precibus nostris adnuere, praestitemque esse: quod nimirum aut convaluerint, pro quibus ad ejus sepulcrum sacro facto supplicatum fuerit, aut certe aegrotantes tempus sibi mirum in modum impetrarint, quo animi labes abluerent, et graviori morbo liberarentur.
Quod reliquum est, fateri jam omnes debemus, divino plane munere sanctae Martyris Corpus ad nos pervenisse, ut in tutela ejus quiesceremus, in eaque tamquam Patrona pientissima paratum nobis praesidium adversus omne hostium genus quotidie experiremur.

Haec tibi sint, Agape, nostri pia munera amoris,
De te perpetuo ut fama loquatur anus:

Nec de te solum quot adhuc benefacta fuere,
Sed quae nostri etiam grata animi officia:
Quo nempe exsuvias cultu, quo nomen honore
Tota tuum supplex Patria prosequitur.
At studii haec nostri fac sit mansura voluntas,
Vt par in populo Relligionis erit.
Hanc sequimur, tibi nos dum plaudimus, hancque sequetur
Quae sapiet post nos ultima posteritas.

CAPVT IIII.

DE BENEFICIIS IMPETRATIS

Vtinam, ut benigne adnuit Agape opem ejus implorantibus, sic et iidem omnes accepti beneficii tabellam testem exstare voluissent! multo plura caelestis largitatis monumenta haberemus. sed his tamen deficientibus non patiar latere, quae ad aures meas pervenerunt. ea sunt hujusmodi.

Aeger solatio recreatus

Insomnis longa nuper quum nocte jacerem,
  Torreretque ambos dira podagra pedes:
Supplicio in tanto mihi quae solamen adesset,
  Imploravi Agapen: ter fuit auxilio:
Actutum blando nam sparsit membra sopore,
  Perfuditque artus rore benigna suo.

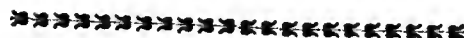

AVLVM · IN · MILITIAM
AB · AGRO · ABREPTVM
AGAPE · ORANTEM · AVDIVIT
LIBERVM · REMISIT · DOMVM

ΑΓΑΠΗΙ · ΜΑΡΤΥΡΙ
ΕΥΝΙΚΗ
ΜΝΗΜΗΣ · ΧΑΡΙΝ
ΟΤΙ · ΔΙ · ΑΥΤΗΣ · ΖΗΙ

FLAGRABAM · AMENTIA
INFLAMMATVS · LIBIDINE · FEREBAR
IN · VETITVM
TVO · DE · MVNERE · AGAPE · SANCTA
ODIO · IAM · EST · QVOD · AMABAM

NVPTIAS · COGITABAM
VIR · ERAT · IN · PROMPTV
TV · MIHI
ADFVISTI · AGAPE · FACEM · PRAEFERENS
VIRGINITAS · MIHI
IAM · IN · DELICIIS · ERIT

MALVS · AH · PEREAT · PVDOR
QVI · ME · PERDITVM · IBAT
TE · AVSPICE · TE · ADIVTRICE
AGAPE · MARTYR
LABEM · ANIMI · EXPIAVI
VICTORIA · LAETVS

AGAPE · EXORANTE
DIVINITVS · DATVM · LAELIAE · FAVSTI
NE · IN · AQVIS · PERIRET
CVIVS · EFFIGIES · HEIC · POSITA · EST
VT · ESSET · AD · POSTEROS · MIRACVLI · EIVS
MONIMENTVM

DONARIVM · ARRVNTIARVM
QVOD · AGAPE · PROPITIA · DOMVS · TOTA
EXTINCTIS · ODIIS
TRANQVILLITATE · VTATVR

SALVIA · MATER
INFANTEM · PVERVM · SERPENTE · VLCERE
LANGVENTEM
ANTE · SEPVLCRVM · AGAPES · MART ·
SVPPLEX · RECEPIT · INCOLVMEM

SEPTIMIVS · PATRIA · EXTORRIS
IN · EXSILIO · CONSENESCEBAM
IMPLORATA · AGAPE
DOMVM
POSTLIMINIO · REVISI

FLAVIA · MATER
CAMILLO · FILIO · INCOLVMI
AB · HESPERIA · VLTIMA · RECEPTO
AGAPE · MARTYRI
GRATIAS

QVOD · NEC · STERILEM · RVBIGINEM · SEGES
NEC · FOECVNDA · VITIS · PESTILENTEM · AFRICVM
SENSERIT
COLONI · MONTICELLENSES
AGAPE · MERENTI
DONVM · DEDERE

ICTV · ARBORIS · PROPE · FVNERATVS
FILIIS · NOMEN · TVVM · AGAPE · SANCTA
INCLAMANTIBVS · REVIXI

MAXIMILLVS · PVER
MODO · VALGVS · DISTORTIS · CRVRIBVS
A · SEPVLCRO · AGAPES · MART ·
RECTIS · PEDIBVS · IN · AMPLEXVM
MATRIS · VENIT

DESIDERATVM • IN • PROELIO • VIRVM
ANTE • SEPVLCRVM • AGAPES • MART •
DEFLEBAT • BERENICE • MVLTIS • LACRIMIS
DOMVM • REVERSA
VIRVM • COMMEATV • IMPETRATO
INVENIT • REDVCEM

ELISA • MOERENS
OB • NVTRICVM • ALTERAM • PVRVLENTAM
IMPLORAVIT • OPEM • AGAPES
AMBAS • PERENDIE • SORORIANTES • SENSIT

MAXILLA • VTRAQVE • DOLENTE
FRENDEBAM • DENTIBVS • GEMENS
NEC • LACRIMIS • TEMPERABAM
ACCESSI • OSCVLATVM • DENTEM • AGAPES • N•
ILLICO • STETIT • DOLOR

INSTABAT · MIHI · MORS
AT · VOX · FAVCIBVS · HAESERAT
ADMISSA · RITE · ACCVSARE · NON · POTERAM
INVOCATA · AGAPE · BIS · ADFVIT
VOCEM · REDDIDIT · VITAM · SERVAVIT

ANNO · M · DCCC · XIIII ·
IIII · KAL · NOV ·
VOTIS · PVBLICE · SVSCEPTIS
AGAPE · IMPLORATA · PLVVIAS · SVSPENDIT
ET · A · SVPPLICATIONE · PRAESENS
AGROS · AQVIS · OBRVTOS · OPPLETOSQVE
PATEFACTO · SOLE · RECREAVIT

IIII · KAL · APR ·
ANNO · M · DCCC · XV ·
SVPPLICATIONE · INDICTA
ET · SACRO · AD · SEPVLCRVM · AGAPES · FACTO
VTI · CVSTODI · SVO
PAVLLO · BEDOSCHO · CVRIONVM · PRIMO
DE · VITA · OB · MORBI · VIM · PERICLITANTI
PROPITIA · ADESSET
CIVIVM · VOTA · AVDIIT
ET · VALETVDINE · REDDITA · PRAECLARVM
ANTISTITEM · PATRIAE · REDONAVIT

Haec satis, ut de beneficentia Martyris nostrae erga nos fama transeat ad posteros: qui experiri ipsi etiam facile poterunt, quanta sit apud Deum gratia, siquidem eam pari atque nos religione et observantia colendam sibi celebrandamque existimarint.

FINIS.

ΜΙΧΑΗΛΕΙΑ

SIVE

DIES FESTI

PRINCIPIS ANGELORVM

APVD CLARENSES

Quae modo jam senior confecta aetate parabam
Sera tuo, Michaël, compta ministerio;
Exiguo quamquam censu, nec digna magistro,
Accipe quae toto dat tibi mens animo:
Spero equidem, nec vana fides, potiora rependes
Caelesti veniens quae dabis auxilio.

PRINCIPI CAELESTIVM

MICHAËLI SANCTISSIMO MAXIMO

TVTORI NOMINIS CHRISTIANI

PERPETVO INVICTO

VOTA CLIENTIVM NOVORVM.

Honoris tui solium, alme Michaël, apud Caelestes admirati, adeo dignitatis tuae splendore perstringimur, istam ut majestatem mens animi perferre vix possit. quia tamen eximiam decoris tui speciem suavitate quadam adspergis, neque supplicantium cuiquam admissionis spem eripis; liceat nobis adspirare quo vocas, propitiumque te nobis addita alacritas reddat, cujus in tutela adquievimus. tu nimirum auctor mortalibus es laeti-

tiae omnis et faustitatis, quo scilicet magistro jamdiu didicimus, ne nobis quidem iter illud ad caelum adnitentibus fore interclusum: paratas imo cuique sedes esse, ubi aevo beatissimo perfruamur, extorribus inde teterrimis hostibus, quos ipse triumphator invictus profligaveris. itaque hoc primum postulare audemus, uti volens libensque vota nostra et gratulationes et studia accipias cultorum tuorum. nam unus maxime et imploratas preces benignus audis, et gratulantium de victoriis tuis officia probas, et nominis tui studiosos gratae voluntatis significatione prosequeris. utinam vero quae tua erga homines pietas est, eandem omnes qua par est fide et virtute imitemur. eaque potissimum in oculis habere nos juvet, quibus sanctimoniam tuam, dignitatem, honores, res gestas perpetua recordatione summoque obsequio complectamur. atque haec profecto tibi nemo non debet; quum beneficia tua piorum consensu et communi religionis nexu conjuncta videantur. sed quum hoc etiam nobis indulgentia tua adtributum sit, ut prae ceteris in cultorum tuorum numero censeamur, studium jam erga te nostrum ejusmodi esse oportet, ut conatus aliorum et recte facta longe superemus.

quantum enim ex benevolentia tua et liberalitate auxilii nobis et utilitatis accesserit, curae tantundem et laboris et diligentiae a nobis impendendum est, ut grati semper atque beneficiorum memores reperiamur.

Et haec quidem in votis sunt, ut quae desiderio ipso jamdiu incohata vides, ea opere aliquando perfecta recognoscas. sed tamen age, caelestis Patrone, qui recta petentibus bonus adnuis, hoc etiam muneris tui fac esse, ut nec memoria tui unquam animo excidat, et virtutum tuarum decora nos specie ipsa semper et splendore delectent. sic constanti amore tuos invenies, idemque efficies, ne tua nos amplitudo majestasque deterreat. quin et illud a te facile impetrabimus, ut ne ipsum quidem munusculum rejicias, quod tibi in libello nostro, qualecumque est, unanimes exhibemus. id utique ea mente dedicatum volumus, ut quamdiu in tutela tua nos esse gloriemur, tamdiu praesidium nobis ad salutem nunquam defuturum intelligamus.

Quia demum ne eos quidem negligis, quos praeterea in ejusdem nominis societatem nobiscum conspirare percupimus, eos quoque liberalitatis tuae

velis esse participes : quo et laetitia clientium tuorum in dies adcrescat, et obsequentium studia sanctissimis religionibus augeantur.

Dulce est, o Michaël, caro de nomine plures
Quod duce te sacro jungimur auspicio.
Augeat et numerum rursus submissa juventus,
Quae simul imperio militet alma tuo.
Hoc juvat: ingentes auctus quum fama loquetur,
Accepta haec referet munera quisque tibi.

CAPVT I.

DE CELLA MICHAËLIANA CLARENSIVM.

Quum superioribus aetatibus insignia passim monumenta extarent memoriae dicata sanctissimi Principis Angelorum, mirandum plane est defuisse temporibus nostris, qui tanti Ducis dignitatem laudemque veterum exemplo renovarent. et Claris quidem praeter imaginem unam, quae in aede Sancti Archidiaconi Bernardi visitur, vestigium erat aliud nullum, quo magni Michaëlis cultus celebraretur. in ipsa autem urbe Brixia, quam multa et praeclara templa exornant, aedes adhuc Archistrategi desiderabatur, quum eam primus destinavit Episcopus noster pius idem ac sollers, quam veluti arcem esse voluit tutelae paratam defunctorum.

Ceterum Clarensibus datum est, ut anteverterent, insignemque Cellam primi constituerent, quae caelesti huic Patrono sacraretur. praeclari operis potior laus fuit spectabilis viduae, quae locum Cellae optavit via Iacobea extra pomoerium, ubi aedes eminet sanctae genitrici Dei sacra, quam duo praeterea ex Apostolis tresque alii c sanctis caelitibus adprime illustrant. verum ne manus illico operi admoveretur non tam religiosae feminae mors, quam perversorum hominum voluntas obstitit, pecuniam intervertere conantium, quae vindici sanctissimo jamdiu debebatur. biennio officiosius quam res posceret elapso, res demum in forum deducta est, eoque in judicio adversarius tandem, praestantissimi adolescentis prudentiam expertus, caussa cecidit.

Post haec mora omni sublata, quum idus essent apriles anni M· DCCC· XIIII· a lapide auspicali initium factum, jactis,

que fundamentis, quum operae nunquam cessassent, intra quintum mensem moles educta, opusque prope perfectum visum est. tholo enim imposito et corona subjecta, pilis quoque additis sex, quae Cellae formam definirent, jam aedificium spectantibus adridebat, at binae item portae ad latera apertae, simul et fornix anaglyptis ornatus, altare vero e marmore elegans accessit ejusmodi, nihil ut ad speciem deesse videretur. sed et tabulae praeterea duae additae marmoreae, quae in aeternam memoriam sanctae atque sacratae essent, altera ut historiam absoluti operis sic referret:

MICHAELI
PRINCIPI · ANGELORVM
INVICTO · MAXIMO
KATHARINE · IOAN · ZANETTI · F·
KATAPANIA
CELLAM · AVGVSTAM
PRIMA · DEDICARI · IVSSIT
CVLTORES
CAELESTIS · PATRONI
AERE · CONLATO
PERFICIVNDAM · CVRAVERE
ANNO · M · DCCC · XIIII ·
FAVSTO · FELICI

Altera vero, quae supplicationis formulam exhiberet, his verbis:

MACTE
O · DAEMONVM · POTENS
MACTE · O · DVCTOR · ALME
DECEDENTIVM
TVAM · QVICVMQVE · SVPPLICES
HEIC · OPEM · IMPLORAVERINT
TV · MICHAEL · SANCTE
EXORATVS · AVDI
AVDI · ET · MAGIS · POSTVLANTES
VTI · VITAE · IN · EXITV
TE · QVI · TVTOR · ES · FIDELIS
PRAESENTEM · SIBI · SENTIANT
ET · PROPITIVM

Septembri autem mense prope exacto, quum novae Cellae dedicationem permulti urgerent, impedimento esse videbatur eximii operis nondum absoluta delineatio, ipsa nempe Imago summi Principis Angelorum, quam Teosa noster magno studio perfectam exoptabat, quae scilicet ingenii ejus et judicii publici insigne monumentum futura erat. interea quum in promptu esset, atque etiam oblata fuisset effigies altera, quae vicem hujus apte supplere posset, ipse etiam adnuisset indulgentissimus Episcopus noster, ut jam ea dedicatio a Praeposito Clarensium perageretur, pridie kalendas Octobres, qui dies nobis magno semper in honore erit, multis mortalibus undique adfluentibus incohata rite supplicatio est Clero omni adstante, et singula ex ordine peracta, quae sanctissimis ceraemoniis concluduntur. dedicatione absoluta sacrum sollemne indictum corona ministrorum adstante, et

ab Evangelio pronunciata Laudatio est diserti oratoris: musico etiam concentu aucta celebritas, quae mire populum exhilaravit.

At VIII. idus Majas anni insequentis, quum honori caelestis Patroni sollemnia iterum peragenda essent, auxit populi laetitiam adlata denique effigies Teosiana, quae Cellae nostrae splendorem adtulit singularem. quamobrem insigni hac tabula in sedem suam recepta, eaque rite lustrata omnes operi cives hospitesque plauserunt: ipsumque monumentum religio sacrasse visa est, atque impensius ad cultum animos illexisse. jamtum enim fuit, qui et tantum Lucem una cum caelestium exercitu ad novam festi diei celebritatem versibus invitaret hujusmodi:

Dux sacri Michaël agminis, huc age
Ad festum propera quem colimus diem:
Huc tecum rutilis ducito caelitum
Sanctos sideribus choros.
Te namque aligerûm prosequitur libens
Quovis alma cohors te duce daemonum
Victrix, quae superis addita sedibus
Virtutis memor est tuae.
Gratis ara, vidên? fumat odoribus
Et multis populus te precibus vocat:
Implorate fave, nostraque supplicum
Summo vota refer Deo.
Heu terret miseros exitus anxii
Impendens animi, spretaque judicis
Majestas, scelerum quem fore vindicem
Seros relligio docet:

Terrent insidiae, quas struit hostium
Conjuncta cohors, perdere quae genus
Humanum adgreditur, sedibus et suis
Adscitos pepulisse avet.
Ergo funerea ultima ubi faces
Jam lux extulerit, raptus in aethera
Fac terris subito spiritus avolet
Caelestem in patriam levis:
Fac prodire chorus gestiat obviam
Laetantis populi, caraque civium
Invitet propior dextera, quot poli
Nunc arces pedibus premunt:
His laudem sociis ut Pater audiat
Natusque unigena et temporis inscius
Ex utroque fluens Spiritus, omnibus
Vnus qui Deus imperat.

Quum autem per eos dies multi quoque e finitimis visendi studio aedem nostram adirent, et tabulam Teosianam plerique omnes commendarent; fuit tamen qui cetera probans, vultum nihilominus magni Archangeli reprehenderet, quod tanto hoste prostrato irarum in eo indicia nulla eminerent, neque de victoria exsultare animus eius videretur. at ille non vidit, eam pictoris mentem fuisse, ut non tam Angeli vim, quam ipsam virtutem ostenderet, eique hoc magis acceptum, Deo tum esse satisfactum: quo nihil certe Angelo jucundius accidere unquam poterat, ut in epigrammate adnotatum animadvertes.

Subridet Michaël devicto interritus hoste:
Nec mirere, olli jam nihil est reliquum.

Scilicet aeternum caelestibus exul ab oris
Frustra hostis cives increpat aetherios:
Pax superis parta est, superis victoria cessit,
Dux facti Michaël praemia prima feret.

Haec demum laus Clarensibus debetur, ab ipso exordio ampliatae aedis mira cultorum exarsisse studia, qui Cellam Michaëlianam exornare caeperunt, festosque dies sibi nuper optati tutoris ac vindicis in honore quotannis haberi voluere. nec defuit, qui pulcherrimum Imaginis exemplum in aere effingendum curaret, ut multiplicatis exinde formis effigiem quisque vel domi habere posset, quae magnum saepius Archangelum in memoriam revocaret. sed illud in primis commendandum est, ex eo die clientes pientissimos jam optare sibi ac petere, non modo ut tantum Patronum ubique propitium habeant, sed etiam ut eundem maxime in mortis suae discrimine praesentissimum experiantur: quemadmodum versibus quoque nonnulli exposuere:

Quae tibi nunc vario fulget sacra marmore Cella,
O Michaël, domito dux metuende Erebo:
Hanc primum mulier pia condidit, hancque clientes
Dein studio ornantes excoluere tui:
Ut sibi nimirum praesens, ut civibus idem
Mortis in ambiguo limine adesse velis.

Tartareus quamvis crudelius infremit hostis,
Nos ubi in extremum mors rapit interitum;

Quid metuas, Michaël tibi si fortissimus adsit,
Cui cessere hostes aethere quotquot erant?
Quem colis, hic vitae columen, morientis et idem est
Solator: mortis quippe habet imperium.
Ipse iter insuetum tibi pandet in avia, teque
Victorem lateris ducet in astra comes.

CAPUT II.

DE ALTARIBVS AEDIS NOSTRAE PRIORIBVS.

Veterem tabulam, quam altare maximnm adhuc exhibet, indoctus auctor sic pinxerat, nt inter Apostolos Philippum et Iacobum Domini nostri Anastasis supra sepulcrum ejus emineret: omnino ut vides mendose; neque enim resurgenti a mortuis Christo Apostolorum quispiam adfuit: ergo ex sancti Caroli Archiepiscopi nostri praescripto (1) commentum illud tandem submotum est, ejusque loco rite inserta vetustae memoriae imago Mariam Virginem referens sideribus receptam, cujus jamdiu dies festus quotannis XVIII · kal· Septembres summa religione celebratur, eo ad sollemnia conveniente Collegio Faustiniano frequentique viciniae coetu. id ipsum titulus indicat, quem in pronao proponi mos est:

DOMINAE · NOSTRAE
SANCTAE · GENETRICI · DEI · MARIAE
SIDERIBVS · RECEPTAE
CVRIA · TERTIA · SACRIS · SOLLEMNIBVS
OPERATA · DEDICABAT

(1) *V. Conc. I. Mediol. an.* 1565. *apud Hard. T. X. p.* 643.

Phalencios autem simul liceat adscribere, qui ad eum diem pertinent, et Curiae nostrae pietatem praeseferunt:

Virtutum meritis beata partis,
Et sero mage nobilis triumpho,
Salve o sidereo recepta caelo,
Quae Regis solio locata fulges,
Sanctae virgo eadem parensque prolis,
Et totius amor decusque olympi.
Adsunt scilicet hoc die frequentes
Si rursum tibi Curiae, pioque
Si plaudens reboat choro iuventus,
Da nostri studium placere amoris,
Et iustis merita adprobasse votis.
Inanis nihil adlicit voluptas,
Insanaeque nihil morantur aurae,
Nec fastus male perdit ambitusque.
Vnam te canimus ducem ac magistram,
Vna es, quam dominam vocamus: uni
Sacros perpetuo scias honores,
Quibus te colimus. fave; iuvabit
Tui nos meminisse: quippe talem
Quis frustra dominam vocavit unquam?

Eodem vero in altari magnos quoque Apostolos honoramus, Philippum nempe Bethsaideum et Iacobum Adelphoteum, quorum dies festus kalendis Majis aduexus est (1). eum porro non. Cleri tantum conventus, sed Curia etiam

(1) *V. post alios Zacariam dissert. de tribus Iacobis a p. 7.*

universa celebratiorem facit, opem singulis patrociniumque religionis pacisque caussa implorantibus, quod versus quoque designant, quos subjicio:

Relligio in primis cara est, qua vivere caelo
Discimus, et vanas temnere divitias:
Virtutis socia est Pax altera; quippe beatum
Ipsa facit, tristem qui fugit invidiam.
Custodes sancti, patriae queis maxima cura est,
Haec date: sat vestra tot bona tuta prece.

Eodem et Inscriptio spectat, quae hoc die ad aedis portam prostare solet:

PHILIPPO · BETHSAIDEO · IACOBO · ADELPHOTEO
MAGNIS · APOSTOLIS
CAELESTIBVS · PATRONIS · CVRIAE · TERTIAE
VICINIA · VNIVERSA
SACRIS · ANNIVERSARIIS · HONOREM · HABET

Et augent interdum hujus diei popularem frequentiam statae supplicationes ob impetrandam agrorum fertilitatem, siquidem eodem tempore triduum occurrat indictarum precum, quas senariis hisce significatas intelligas:

Veris reduxit dies alma faustitas,
Euge, quid times? duplicatis precibus,
Caelestes modo quas effundunt proceres,
Sperare laeta ipsi nos jubent auspices.
Agrorum nempe custos bonus vigilat
Non unus, tristes averruncans nebulas;

Nec saeva grando tuis unquam frugibus
Aut ventus urens aut loligo obfuerit,
Nil edax bruchus, nihil locusta vorax,
Non efferatae quae redundant pluviae.
Tu cave mali vindicem doli Deum,
Cave, neglecta ne sit damno pietas:
Iam vitis sera, jam ditabunt segetes,
Et plenis nihil trepidabis horreis.

Quod reliquum est, hinc tibi ad laevam regresso altare se obferet Blasio Hieromartyri sacrum, cujus signum adfabre elaboratum duo alia decorant, alterum Erasmi antiqui Martyris, cujus diem festum colimus IIII· nonas Junias, alterum Gothardi Episcopi Hildesheimensium, quem saeculo XI· floruisse comperimus (1); vitaque functum IIII· nonas Majas. sed Blasii potissimum illustris fama, quem et Collegium Faustinianum sollemni conventu honorat III· nonas Febr· et Curia ipsa titulo ad portam proposito memoriae commendat.

BLASIO · HIEROMARTYRI · SANCTISSIMO
CVRIA · TERTIA
VINDICI · ARTIVM · SALVTARIVM
VTI · POPVLO · VNIVERSO · PROPITIVS · SIT

Eundem cum aegrotantium multi propitium sibi expetunt, tum vero ii maxime invocant, qui angina laborant: cujus rei caussa veterem quoque ritum plerique observant, ut ho-

(1) *V. Ferrar. in Catal.* 55. *p.* 183.

dierno die ad sacerdotis genua accidant, quo decussatis candelis lustrentur: quos quidem hi versus ad majus pietatis studium hortantur.

Solator bone tristium salusque,
Blasi, o si miseros benignus audis,
Et preces bene supplicumque vota
Succedunt, age quaeso perrogantes
Tot jube modo languidos valere,
Qui plaudunt tibi, dexteramque praebent.
Sed quos auxilio juvare pergis,
Fac illos meminisse, quid reposcat
Ipse auctor Deus omnium bonorum
Cui par est mage gratiam referre,
Vnus qui dederit, fovetque vitam.
Jam docti sapient, datisque laeti
Debebunt tibi plura, quam petebant.

Sed jam nimis multa extra chorum, ut haec praeter argumentum addita queri possis. nonnihil tamen intererat, ut et de sacra aede aliquid saltem diceretur, cujus ambitu Michaëlianam Cellam videas contineri.

CAPVT III.

DE FESTO DIE PRINCIPIS ANGELORVM PRIMO.

VIII. idus Majas, qui dies octavus est a sacris sollemnibus duorum Apostolorum tutelarium, nova sollemnia instauramus honori magni Michaëlis, quem eo die a multis mortalibus in Gargano monte visum accepimus ostento insigni, quod tum omnium celebratione vulgatum est, Gelasio Pontifice Maximo rem confirmante, quam annus designat CCCC. LXXXXIII. vetustam autem narrationem Vghellius (1) aliique ediderunt, in qua legere est de spelunca in finibus Sipontinis divinitus electa, quae Michaëli sanctissimo sacra in ipso Gargani montis vertice jamdiu summa religione colitur, et clara prodigiis finitimos populos in tanti Patroni tutela esse portendit. ea porro memoria perennavit, perpetuoque Ecclesiae sanctae testimonio propagata perseverat.

Ergo et apud nos ejusdem diei manet auctoritas, nec quidquam eorum omitti solet, quae decorem apparatus elegantiamque augere possint. itaque et aedes tota sericis compta velaminibus renidet, et Cella in primis omni ornamento fulgens cives undique frequentes specie ipsa et dignitate invitat. adsunt sacerdotes sacris operantes, nec ministrorum copia deest, quorum opera sacrae ceraemoniae peragantur, musici quoque concentus in promptu ad laetitiam, et in aedis etiam pronao festae hilaritatis indicia prostant. adsunt praeterea, qui populo sacras imagines et nomismata diribeant,

(1) *Italiae sacrae T. VII. a p.* 1107.

viris quibusdam eximiae pietatis adnitentibus, ut caelestis Patroni cultus religioque prorogetur. titulus quoque de ea re prostat ad portam, isque bis propositus, ut duplex diei festus indicetur:

MICHAELI
INVICTO · BELLIPOTENTI
PRINCIPI · ANGELORVM
CVRIA · TERTIA · POPVLO · BIFARIAM · SVPPLICANTE
HONORES · ITERAT
IMPLORATISQVE · PRECIBVS · VOTA · SOLVIT

Accessit interea nova caussa, quae piorum animos accenderet, faustus implorati patrocinii eventus, et vulgata beneficiorum caelestium fama, quam et tabellae votivae comprobarunt, ut senarii subiecti indicant:

In beneficio crede non vides omnia:
Plaudis, quod aegrum Michaël morti surpuit,
Aegrum Damona mortis ipso in limine.
At plaude quaeso magis, quod interitum
Damon superno auxilio aeternum fugerit.

Puellam febris Nicen urebat gravis,
Amissam mater moesta flebat filiam:
Sed ille ab arce caeli praesens adfuit,
Cui parent magni principes caelestium;
Nec mora, hunc statim utraque sensit praestitem.
Nam duplicem sanavit aegritudinem,

Iam nata matri, natae matre reddita.
Benigne factum sibi quae norant, illico
Lubentes ambae votum solvunt merito.

Qui crure nuper saucio prorepere
Frustra ausus vitam tristis trahebam domi,
Tuo repente, Michaël, de munere
Aram clientes tibi quàm sacravimus
Vt vidi, utroque constiti rectus pede.
Caelestis nosco praesens auxilium Ducis,
Perennes memor tibi acturus gratias.

Sed illud maxime valere debet, quod sanctorum virorum exemplis commendatur, qui jampridem magni Archangeli et virtutem reveriti sunt, et benevolentiam promeruerunt. hos inter ille immensae prolis auctor mirabilis eminet Franciscus Pater, quem utinam omnes pari studio nobis ad imitandum proponeremus. hic olim quum in Apuliam venisset, sitam in Gargano speluncam invisurus invicti Archangeli praesidio et virtute venerabilem, oppidani, quibus viri sanctitas ignota non erat, dignum plane habuere, quem ad accessum aliis fere interclusum invitarent. nec tamen ille ausus eo pedem inferre, substitit ad fores supplicaturus: et tantam loci majestatem ob Angelorum frequentiam esse affirmabat, nemini ut procedendum interius arbitraretur. atque idem tamen, quum summum Archangelum omni obsequio coleret, propitium sibi habebat ubique, impetravitque, ut in quadragenario illo jejunio, quod honori ejus quotannis servabat, novo prodigio mira secum divini amo-

ris vestigia referret, auctoris sui muneribus dives, a quo jam caelestem in patriam vocabatur.

Ipsam denique speluncam multorum saeculorum fama illustrem, et advenarum frequentia per omnes aetates nobilitatam hi versus commendant.

Num scopulos inter rudibusque horrentia saxis
Antra erit, o Michaël, haec tibi cara domus?
Nae erat: hospitio postquam tua reddita tanto est,
Illico cuncta tuo pulcra decore nitent.

CAPVT IIII.

DE FESTO DIE PRINCIPIS ANGELORVM SECVNDO.

Quem diem festum Archangelo sanctissimo sacrum ordine secundum dicimus, is dignitate prior est, qui et in quatriduum protenditur. nam VI. kalendas Octobres incipit apud nos supplicatio trium dierum libello indice, quid quoque die praestandum sit: eosque dies multorum pietas facit celebratiores. at III. kalend. Octobres religionem in primis et laetitiam passim eminere videas. ab ipso solis ortu sacram aedem vicinia tota frequentat, sacerdotes adsunt sacra facientes, collucent circum faces, serica de more ornamenta Cellae potissimum splendorem augent. hora antem indicta sacrum sollemne adstante Collegio Faustiniano incohatur. exinde Laudationem orator pronunciat, quam concentus subsequitur musicorum, conspirantisque populi comprobatio. neque enim quemquam videas, ad quem hujus diei studium gaudiumque pertinere non videatur. haec inter tamen eorum maxime pietatem elucere animadvertes, qui unum illud cor-

di habent, ut a caelesti Patrono precibus suis certi aliquid eliciant de suo exitu: rati ab eo fortasse se scire id posse, quod ille nempe jam novit, quos in caelum sit Deo propitio inducturus. fuit et quidam, qui sibi rem tantam prodi divinitus postularet, quod utique cui non jucundissimum futurum sit?

Salve dux bone caelitum,
    Auspex militiam qui regis inclitam:
Salve maxime principum,
    Vnus qui superûm singula noveris
Doctus nomina civium,
    Quos sanctis meritos sedibus inseras:
Si fas, dic age, num tuos
    Inter me numeres, omnipotens quibus
Arces adtribuit Pater
    Tecum perpetuas, praemia fortium?
Hoc me nunc doceas velim,
    Hoc me scire juvat: dulcius et nihil
Caelestis mihi nuncius
    Optanti adveniens, o Michaël, feres.

Enim vero a meridie rursus confluentium civium multitudinem spectare liceat, qui magnum Archangelum salutaturi propitium sibi eum fore sperant, nec Cellae ejus invisendae finem faciunt, certi jam se sine praemio non abituros. sub vesperam autem adveniente Clero psalmi rite concinuntur, et tota festi diei celebritas sollemni ministerio perficitur. nec tamen hic finis gestientis juventutis et laetitiae popularis.

Novum sub noctem spectaculum in promptu est. lucernarum ardentium pulcra et scita congeries longo ordine ul-

tra viam Iacobeam resplendens, totumque suburbium illuminans, ab aede sacra initio ducto, quae fulgorem suum quaquaversus diffundit, et viciniam universam variata forma delectat. haec autem, si vacat, phaleuciis accuratius descripta legas:

Octobres modo tertius kalendas
Qui nobis nitet optimus dierum,
Nullum tristitiae locum relinquens
Huc ad gaudia nos vocat. favete:
Solem nemo videbit occidentem,
Insomnesque fluent libenter horae.
Festus quippe diem dies reducit
Depulsis vacuum omnibus tenebris:
Iamque effusa iterum ruit juventus,
Et plaudunt pueri obviam, tuumque
Gaudent, o Michaël, ciere nomen.
Viden' ut facibus domus viaeque
Accensis rutilant, simulque caelo
Astra quot remeant corusca, longum
Vt signant iter obstrepentis ignis?
Sed via ante alias decora lato
Iacobea jubar refundit ardens,
Et sacra reduces ab aede jungit
Gaudentes iter invenire multis
Novum civibus omen advenisque.
Caret laetitia nihil, juvatque
Adspectu variata contueri,
Nec semel satis adfuisse: rursum
Occurrunt cupidi videre, mira
Si quisquam sibi contigisse narret,

Nam sperant merito parata, si quos
Adduxit pietas amorque veri.
Felix qui didicit relata caelo
Ostenta et placidas quietus auras,
At felicior ille, per supernos
Qui tractus levis aureas quadrigas
Hos inter potuit tueri, et almi
Adspectum Ducis, ipse dum beatam
Praesens auxilio revisit urbem,
Et sperata amat adtulisse dona.
Hoc te nunc populus rogat, petenti
Da bone o Michaël, tuaeque nunquam
Dicet immemorem benignitatis.

Illud demum ad commendationem civium nostrorum mire facit, quod in magna illa laetitiae significatione iteratisque plaudentium vocibus turbarum nihil uspiam sit, quod offendat, aut alacritati modum defuisse declaret.

CAPVT V.

DE SODALIBVS MICHAËLIANIS.

Quamquam a parvis vel magna initium habere solent, ipsum tamen incliti Archangeli nomen effecit, ut sodalitatis ejus exordium incrementa apud nos haberet illustria. ex quo enim Cellae nostrae peracta dedicatio est, complures illico exstitere, qui se in numero Cultorum tanti Patroni recenseri vellent. itaque mira animorum consensione data nomina sunt, et societas coaluit profitentium palam in ejus se tutela perpetuo fore. atque hi quidem hoc jamdiu servant, ut Cellam hanc nostram religionis ergo fere quotidie invisant, eodem amicos supplicatum adducant, studiosorum cultum ornatumque augere pergant. illud praeterea in votis est, ut quotannis sollemni ritú Sodales vicinia procedente in Basilicam usque conveniant, ut illic stato tempore horam de quadraginta peragant, quae adorationis caussa publice de more celebrantur.

Ea etiam Sodalium cura esse solet, quoties alicujus e socii vita periclitatur, ut ad preces fundendas plerique coëant, accensisque in altari facibus de caussa supplicationis admoneant. quamobrem vota saepe piorum duplicantur, horumque caussa sanctissimi Archangeli patrocinium properatis auxiliis urgetur. id ipsum subjecti versus designant.

Quam bene vos pietas, socii, facit esse sodales,
  Quam bene perpetuo foedere junxit amor?
Mutua sic crevit studiis accensa voluntas,
  Et mea multorum sunt bona, suntque tua.

Singula nam vobis Michaël communia fecit,
Concordi veniunt quae simul ex animo.

Hic autem pietatis sensus eodem tempore ad feminas quoque manavit, quae jamtum stipem etiam in Cellae ornamenta sponte contulerunt, nomen scilicet suum extare cupientes, ut antiquae religionis et perpetui studii sui monumentum esset. audi quaeso eas, nam interest, a caelesti Patrono quid petant, senariis hujusmodi adscriptis:

Ave nuptarum custos, ave virginum
Potens tutela, castus cui placet pudor,
Cui carum semper decus est modestia:
Habe magnorum Princeps o caelestium,
Quid omnes tibi supplicantes poscimus
Sodales inter studio non ultimae:
Deliciarum primum ut delectet nihil,
Aut leves forma fallat elegantior;
Non ulli dites esse sit pulcherrimum,
Aut viros invenisse de primoribus:
Sit virtus cordi, sit justitiae soror
Incorrupta fides comprobante numine:
Regnare tecum uti beatis liceat,
Vnum spectare quod morituros juvat.

Atque haec quidem diu mansura speramus, quod priorum pietas sequentium pietatem auctura videatur. virtutem quippe exemplis ali manifestum est, nec deficere simul omnia solent, quae varia succedentium aetate recepta et communi studio probata sint.

CAPVT vI.

PRECES PIORVM.

Liceat hic adponere, quae Cultores tanti Patroni, quoties religionis caussa Cellam hanc nostram tamquam beneficiorum fontem adire solent, sibi ex animo et propinquis et amicis postulare non desinunt, hisce interdum aliisve formulis, quas exhibemus.

O · CAELESTIVM · PVLCHERRIME
HONORE · FVLGENS · SVPERNISQVE · INSIGNIBVS
DIVES · THESAVRIS · OMNIBVS
VIRTVTE · POTENS · MVNERATOR · SPLENDIDE
CONTRA · INSIDIANTES · HOSTES
TVAE · NOS · TVTELAE · CREDITOS
SERVA · TVERE · VINDICA

O · VICTOR · HOSTIVM · MAXIMORVM · MAXIME
CVI · FVROR · CESSIT · IMPIVS · REBELLIVM
OBMVTVITQVE · VIS · DEPVLSA · TARTARI
PERGE · TRIVMPHATOR · INCLITE
PERGE · RABIDOS · COMPESCERE
EREBOQVE · CLAVDE · RVRSVM · MINITANTES

INVICTE · VBIQVE · OMNIBVS · VICTORIIS
VENI · O · SOLATOR · EXTREMORVM · TEMPORVM
VLTIMA · QVOQVE · TE · VICTORIA · MANET
ANTICHRISTI · CAEDES
OMNIBVS · FINEM · ADLATVRA · CLADIBVS
EXINDE · TV · PRAESENTES
DE · SANCTIS · ADVOLANTES · ARCIBVS
FAC · NOS · VICTORI · PLAVDERE
CAELESTIS · SOCIOS · FELICITATIS

VNVS · QVI · IVDEX · OMNIVM
SVPREMO · DIE · VBI · REORVM · CRIMINA
VINDICATVRVS · ADERIT
EXPLICA · SANCTE · SIGNIFER · VEXILLVM
VT · TE · SEQVAMVR · AVSPICEM
PARTA · VICTORIA · LAETI
ET · DEBELLATIS · IMPIORVM · GREGIBVS
PAREM · CAELESTIBVS · ADPETAMVS · GLORIAM

O · BEATORVM · CAELITVM
MIRABILES · EXERCITVS
QVIS · NVMERVM · QVIS · VESTRA · NOSSE · MERITA
QVIS · VIRES · ADSEQVI · MENTE · QVEAT
SED · TANTORVM · PRINCIPVM
HOC · DIDICI · TE · MAGNVM · ESSE · PRINCIPEM
QVANTVS · ES · MIHI · SANCTE · MICHAEL
QVI · PRAESTO · TAMEN · ADES · INVOCANTI

(LXXIII)

TE · PROTEGENTE · MICHAEL
NON · ATRA · MORBORVM · COHORS
NON · IPSA · PESTILENTIAE · VIS · ME · TERREAT
QVID · HOSTILES · INGRVANT · SI · COPIAE
ASSYRIORVM · ME · CLADES · EDOCET
QVID · TVA · POSSIT · DEXTERA
VNA · QVAE · CVNCTOS · NOCTE · SVSTVLIT

O · PRINCEPS · ALME · MICHAEL
QVANDO · QVID · PETAM · NOSTI · VNVS · MAXIME
AVDI · CLAMANTEM · INTVERE · SVPPLICEM
VOLO · ME · AMES · VOLO · ME · IPSE · COGITES
SIM · TVVS · AEVVM · DVM · BREVE · LABITVR
IDEM · ME · DEIN · MERENTEM
SANCTAS · AD · SEDES · TRANSFERAS

ALTOR · VIRTVTVM · MICHAEL
ET · CVSTOS · INNOCENTIAE
AVDI · DE · CAELO · QVOD · VOVEMVS · SVPPLICES
TE · PRIMVM · PVERI · QVI · NOVIMVS
VITAM · NIMIRVM · VT · VIVAMVS · PVRITER
ET · MALOS · VT · VITEMVS · INSIDIARVM · DOLOS
CAELESTEM · PATRIAM · PARATI
MVTARE · TECVM · OMNIBVS · DIVITIIS

(LXXIV)

RESPICE · SANCTE · MICHAEL
IAM · GRAVES · ANNIS
IÀM · CANOS · MORTE · INGRVENTE · SENES
HI · TE · VOCANT · INCLAMANTQVE
ALME · DVCTOR · DECEDENTIVM
AGE · IN · PATRIAM · QVAM · QVAERVNT · SVSCIPE
LAVS · HAEC · ET · GLORIA · TVA
NVLLI · DEFVISSE · SVPPLICANTI

Hic demum opellae nostrae sit finis, ne plura jam et majora disserendo audere videamur, quam ipsa rerum magnitudo ferat, et tantae amplitudini favere possit. et pauca quidem, Michaël sanctissime, de laudibus tuis delibare ausi sumus: ea tamen ipsa ejusmodi sunt, ut nemo aequare dicendo possit. ecquis enim dignitatem unquam tuam, vel honores, vel res gestas, vel merita ipsa ita attigit, ut quantum par esset, ea vel mente adsequeretur, vel oratione explicaret? itaque sublimia haec et maxima venerati, hoc potius a te supplices petimus, ut de amore tuo erga nos, deque tuo nostrae felicitatis studio gaudere patiaris: qui nempe nos omnino ita diligis, ut aeternae vitae socios perpetuo esse velis, et tecum jam caelestium praemiorum participes destinaveris. respice igitur nos in primis cultores tuos, qui plurimum de tuo patrocinio laetantur; auge idem religionem omnium, pietatem tuere, fac ut inania quaeque et aliena negligant, rerum divinarum cognitione delectentur, te ipsum sibi magno animo ad imitandum proponant: ita fiet, ut de beneficiis tuis nihil pereat, et quae te fautore incohata divinitus sint, ea denique perfecta videamus.

EXPLICIT.

TESSERAE PASCHALES

LECTORI

MICHAEL FERRUZZIUS.

Tesserae Paschales quae sint, et quo consilio a Morcello exaratae, omnibus facile ex ipso nomine innotescet: at quomodo in manus meas primum devenerint, ac subinde ad illas evulgandas animum adjecerim, non item. de his propterea, Lector candide, paucis te monitum volo, ne scilicet praetermissione mea laudis partem, quae ad me nullo modo attinet, in me ipsum derivare velle videar. neque enim dissimulandum puto me tesseras hasce Andreae Andreio (1) *acceptas debere; quem paucis abhinc mensibus una cum Paullo Bedoschio* (2) *Bononiae ex itinere subsi-*

(1) Hic ille est Andreius, quo potissimum curante Morcelli nostri Electorum libri duo, et Parergon inscriptionum in lucem jam prodiere. quanti porro virum hunc ingenio aeque ac moribus spectatissimum Morcellus faceret, discere licet ex epistula Parergo praeposita, in qua juventutis Clarensis princeps appellatur. quae scilicet laus *eo* pluris aestimanda est, quod a viro profecta nunquam ornatius dicente, quam veritas ipsa ferat.

(2) De hoc semel iterumque mentio est in Agapeis, quorum editio illi debetur uni. Bedoschius autem a Morcelli excessu Praepositus Ecclesiae Clarensis merito renunciatus est; qua quidem renunciatione Clarenses universos mirifice laetatos accepimus: norant quippe viri pientissimi vigilantiam et adsiduorum laborum patientiam, ex quo Canonici Curionis munus in Basilica Faustiniana obire coepit.

stentem quum convenissem, et sermo inter nos de Morcello injectus esset, perhumaniter ille pollicitus est se missurum mihi inscriptiones hasce, quas Morcellus singulis ferme annis, quibus Ecclesiae Clarensi praefuit, mira quadam varietate concinnaverat, ut viritim iis diriberet, qui e populo suo ad sacram Synaxin per Paschales ferias accessuri essent, eorumque animos ad religionis pietatisque officia excitaret. et Andreius quidem, qua est benignitate prorsus singulari, celerius opinione promissum solvit suum. ego vero, qui nuperrime negotiatori huic librario nostro auctor fueram, ut Agapea et Michaelia uno volumine excuderet, haud abs re fore duxi Tesseras Paschales iisdem subtexere, id quod ipsae etiam jure quodam suo postulare videbantur. nihil enim opportunius atque utilius esse intelligebam, quam in unum isthaec congerere, quae minutissimis schedulis impressa quum vagarentur, haud difficile aliquando factu erat, ut schedulis vel partim vel omnino amissis, non exiguum ex earum amissione latinae litterae detrimentum facerent. benevole igitur accipiant, qui Morcelli nomen permagni habent, meam hanc, qualiscumque est, diligentiam; quum namque pauca ingenio praestare ipse possim, quod diligentia possum, id saltem praestare mihi semper sollemne erit.

ANNO · M · DCC · LXXXXVI ·
SANCTA · DE · ALTARI · LIBAVI
ACTO · PASCHATE · CVM · CLARENSI · POPVLO · DEI
IN · BASILICA · FAVSTINIANA

FESTIS · PASCHALIBVS · ANNI · M · DCCC · III ·
IN · BASILICA · FAVSTINIANA · ECCLESIAE · CLARENSIS
D · N · IESVS · MENSA · ME · SVA · DIGNATVS · EST

PASCHA · QVOD · EGERIS · CVM · CLARENSI · POPVLO
AN · M · DCCC · IIII · IN · BASIL · FAVSTINIANA
TESSERAM · HABE · CATHOLICAM · DE · MENSA · DOMINI

AN · M · DCCC · VI · ADFVI · IN · BASIL · FAVSTINIANA
AD · PASCHA · SANCTVM · CVM · CLARENSI · POPVLO
ET · PAVIT · CHRISTVS · ME · DE · MENSA · SVA

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · VII ·
DOMINVS · ET · DEVS · MEVS · IESVS
PAVIT · ME · DE · MENSA · SVA
AGENTEM · PASCHA · CVM · CLARENSI · POPVLO · EIVS
IN · BASILICA · FAVSTINIANA

ANNO · M · DCCC · VIII ·
PASCHATE · INDICTO · IESVS · ME · DEVS · CONVIVAM
BENIGNE · ACCEPIT · INTER · CLARENSES · SVOS
IN · BASILICA · FAVSTINIANA

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · VIIII ·
DOMINVS · ME · IESVS · CATHOLICI · PASCHATIS · MENSA
DIGNATVS · EST · INTER · CLARENSES · SVOS
IN · BASILICA · FAVSTINIANA

TESTIS · MIHI · BASILICA · FAVSTINIANA · CLARENSIVM
QVOD · ME · DOMINVS · DEVSQVE · MEVS · IESVS
AN · M · DCCC · X · PER · PASCHALES · FERIAS
CAELESTI · CONVIVIO · DIGNATVS · EST

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XI ·
INTRA · PASCHALES · FERIAS
GVSTAVI · DONVM · CAELESTE
IN · BASILICA · FAVSTINIANA · CLARENSIVM

ANNO · M · DCCC · XIII ·
FERIAE · QVVM · ESSENT · PASCHALES · SVPPLICEM · ME
BASILICA · FAVSTINIANA · CLARENSIVM · VIDIT
ET · DOMINVS · MEVS · IESVS
PAVIT · ME · DE · MENSA · SVA

(LXXXI)

ANNO · M · DCCC · XIIII · F · F ·
ME · QVOQVE · PASCHATE · INDICTO · CONVIVAM
VIDISTIS · O · CLARENSES · DIVINAE · MENSAE
IN · BASILICA · FAVSTINIANA · CLARENSIVM

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XV ·
BASILICA · ME · FAVSTINIANA · CLARENSIVM
ACCEPIT · SVPPLICEM · ET · REX · MEVS · IESVS
DONIS · PASCHALIBVS · DE · MENSA · SVA · MVNERAVIT

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XVI ·
PER · PASCHALES · FERIAS · DONVM · ACCEPI
TE · IPSVM · IESV · SVAVISSIME
CLARIS · IN · BASILICA · FAVSTINIANA

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XVII ·
PASCHATE · INDICTO · DATVM · ET · MIHI · EST
VT · CAELESTI · CONVIVIO · INTERESSEM
IN · BASIL · FAVSTIN · CLAR ·

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XVIII ·
ACCESSI · PER · PASCHALES · FERIAS · AD · BASIL · CLARENS·
IBI · DOMINVS · MEVS · IESVS · CHRISTVS
CAELESTI · CONVIVIO · ME · QVOQVE · DIGNATVS · EST

(LXXXII)

ANNO · M · DCCC · XVIIII ·

PASCHATE · INDICTO · GAVDETE · CLARENSES

VOS · DOMINVS · IPSE · IESVS · IN · BASILICA · NOSTRA

AD · CAELESTE · CONVIVIVM · SINGVLOS · ADESSE · IVBET

ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XX ·

FERIIS · PASCHALIBVS · INDICTIS

ME · QVOQVE · APVD · CLARENSEM · BASILICAM

CAELESTI · CONVIVIO · DIGNATVM · SCITO

---

(1) ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XXI ·

TESTIS · MIHI · ESTO · BASILICA · FAVSTINIANA

PER · PASCHALES · FERIAS · ME · QVOQVE · APVD · CLARENSES

CAELESTIS · EPVLI · PARTICIPEM · EXSTITISSE

---

(1) Morcellus qua erat sedulitate in muneris sui partibus explendis, Tesseras Paschales pro annis MDCCCXXI·, et MDCCCXXII· praescripserat; sed maximo Europae nedum Italiae moerore decessit ipsis Kalend· Ianuar· an· MDCCCXXII· quum esset annorum LXXXIII· mensium XI· dierum XV·

(LXXXIII)

ECCE · FERIIS · PASCHALIBVS · ANNI · M · DCCC · XXII ·
IESVS · IN · BASILICA · NOSTRA · SVPPLICANTEM
DONO · ME · SVO · CAELESTI · DITAVIT

---

(2) ANNO · CHRISTIANO · M · DCCC · XII ·
DISCE · EX · TESSERA · DATVM · MIHI · PASCHALE · DONVM
IN · BASILICA · FAVSTINIANA · CLARENSIVM

---

(2) Superiorum tesserarum editio jam confecta erat, quum haeç quoque ad manus meas pervenit. itaque hic illam, quamvis ordine haud apto collocatam, subjicere potius visum est, quam omnino praetermittere.

INDEX

Phrasium et Verborum dictionis notatu dignioris, quae passim in tribus libellis occurrunt, adjecta vernacula interpretatione.

A. littera *Agapea* designat, M. *Michaëlia*, T. P. *Tesseras Paschales*.

A

ce derivata dal greco ἀρχιστρατηγὸς, che significa generale, comandante.

A sacris Domus Pontificalis. *A.* » 16. *Capellano del Palazzo Papale.*

Australis porta. *A.* » 13. *Porta che guarda il mezzodì.*

Area templi suprema. *A.* » 22. *Quello spazio della Chiesa occupato dal Coro.*

B

Basilica Faustiniana Clarensis, *vel* Clarensium. Basilica Clarensis. *T. P. passim. Chiesa Collegiata de' SS. Faustino e Giovita in Chiari.*

Bifariam. Mensae bifariam in longum productae quantum Basilica porrigitur. *A.* » 22. *Panche disposte in due file per tutta la lunghezza della Chiesa Collegiata.*

Bipartito. Longa serie bipartito perstabant. *A.* » 21. *Stavano divise in due lunghe file.*

C

Caelestium habitu (pueri). *A.* » 20. *Fanciulli vestiti, come si figurano gli Angeli.*

Canonici Mariales. *A.* „ 21. *I Canonici della Chiesa di S. Maria.*

——— Seniores. *ibid. I Canonici più anziani.*

Cella Eucharistica. *A.* » 22. *Capella del Santissimo Sacramento.*

——— Michaëliana. *M.* » 51. *Capella di S. Michele.*

Clientes novi. *M.* » 47. *Nuovi devoti.*

Commeatu impetrato. *A.* » 42. *Ottenuto il congedo.*

Convivium caeleste. *T. P. passim. Santissima Eucaristia.*

Corona subjecta. *M.* » 52. *Aggiuntovi inferiormente il cornicione.*

Cultores tanti Patroni. *M.* » 69. *I Devoti di sì gran Protettore.*

Collegium Faustinianum. *A.* » 21. *Il Capitolo della Chiesa Collegiata de' SS. Faustino e Giovita.*

D

Decusso, as. Decussatis candelis lustrentur. *M.* » 61. *Siano benedetti con candele*

Remissio, onis. Poenae omnis remissio iis (est), qui rite expiati supplicatum accesserint. *A.* » 32. *Evvi indulgenza plenaria per chi confessato e communicato visiterà la Chiesa.*

S

Sacrum sollemne Episcopo adstante. *A.* » 23. *Messa cantata coll' assistenza del Vescovo.*

Septum marmoreum. *A.* » 29. *Balaustrata di marmo.*

Signum adfabre elaboratum. *M.* » 60. *Statua di ottimo scalpello.*

Signum, i. Ut arcae signa recognosceret. *A.* » 18. *Per verificare i sigilli della cassa.*

Sodales Albati. *A.* » 18. *Fratelli Bianchi.*

——— Atrati. *ibid. Fratelli Neri.*

——— Russati. *ibid. Fratelli Rossi.*

Sodalitas, tis. Sodalitates in templum venerant sanctae Synaxeos caussa. *A.* » 22. *Le Confraternite eran venute in Chiesa per ricevere la Santissima Comunione.*

Sororio, as. Ambas perendie sororiantes (nutrices) sensit. *A.* » 42. *Dopo due giorni si avvide, che amendue erano sane.*

Subselliarium, i. *A.* » 22. *Stalli del Coro.*

Supplicatio, onis. Statae supplicationes ob impetrandam agrorum fertilitatem. *M.* » 59. *Rogazioni minori.*

Suspendo, is. Pluvias suspendit. *A.* » 43. *Fè cessare le pioggie.*

Synaxis, eos. Synaxin peragere. *A.* » 22. *Ricevere la Santissima Eucaristia.*

T

Tabellae votivae. *A.* » 27. *Tavolette, che si appendono il più spesso alle pareti delle capelle a memoria di grazie ottenute da Dio per intercessione di qualche Santo.*

Tabula Teosiana. *M.* » 55. *Quadro dipinto dal Teosa.*

Tentorium, i. *A.* » 21. *Baldacchino.*

Theca argentea. *A.* » 16. *Custodia d' argento.*

Tholus, i. *M.* » 52. *Cupola.*

Thymiama, atis. Oblato ... thymiamate. *A.* » 22. *Dopo aver incensato.*

Tonitru tormentorum bellicorum. *A.* » 21. *Lo sparo dei cannoni.*

Tribunalia Sacerdotum. *A.* » 22. *I Confessionali.*

V

Valgus distortis cruribus. *A.* » 41. *Sbilenco, colle gambe storte.*

INDICES

RERUM VERBORUMQUE

QUAERENDORUM CAUSSA.

CONSPECTUS

EORUM QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

